

Azerbaycan Türkçesinde Teklik-Çokluk Kategorisi Üzerine

Doç.Dr. Çengiz HÜSEYNZADE*

Özet: Teklik-çokluk kategorisi temel niteliklerini oluşturan bilişsel çokluk, dilbilgisel çokluk, bilişsel-dilbilgisel teklik dil-kullanım normları, makalede Azerbaycan Türkçesi örnekleriyle betimlenmektedir. Söz konusu kelime şekli, morfolojik biçimlenmeye ve kelime yapımına göre bir alt kategorileştirilme olarak nitelendirilmektedir. Bilişsel çokluk, dilbilgisel çokluk ve bilişsel-dilbilgisel teklik kelime şekli simetrik-asimetrik ve sözcükbilimsel-sözdizimsel yapılanmalarının karşıt pozisyonları, Azerbaycan Türkçesinde teklik-çokluk kategorisinin somut dil-kullanım normları olarak belirlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teklik, çokluk, bilişsel dilbilgisi, dilbilgisel normlar, kategorileştirme, simetrik ve asimetrik sözdizimsel yapılanmalar

Giriş

Çeşitli dünya dilleri verilerine göre dilindeki üst ve alt kavramlaştırma ve kategorileştirmelerin temel niteliklerinin belirlenmesi, dil biliminde 1980'li yıllardan beri yeni dilbilimsel kuramlarla, dolayısıyla bilişsel bilim ve bilişsel dil bilimi yöntemleriyle yapılmaktadır (Minsky 1984: 175-200; Fillmore 1985; Lakoff 1986; Sperber 1986: 118-171; Kubryakova 1994: 34-47; Hamina 2004: 122-135). Türkçe verilere dayanan benzeri çalışmalara ise 2000'li yıllardan beri rastlanmaktadır (Kurt 2002; Akaslan 2004: 123). Teklik-çokluk kategorisi, biçimlenme ve kelime yapımı bütünlük kategorileştirmeler düzeyinde, bir alt kategorileştirilme olarak nitelendirilmekte ve bilişsel dil bilimi bakımından deneme niteliğinde ele alınmaktadır. Söz konusu kategoriye ilişkin bazı bilişsellik ve dilbilgisellik normları, Azerbaycan Türkçesi verileriyle ayırt edilmektedir.

1. Teklik-Çokluk Kategorisi Bilişsel-Dilbilgisel Normları

Azerbaycan Türkçesinde teklik-çokluk kategorisinin temel dilbilgisel belirtisi olarak *-lar*, *-ler* çokluk eki ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra teklik-çokluk kategorisi; teklik, çokluk, topluluk bildiren adlar ve adlaşmış ad gruplamalarına göre de genel olarak belirtilmektedir. Türkçenin biçimlenme ve kelime

* Azerbaycan Bilimler Akademisi, Dilcilik Enstitüsü, Azerbaycan / BAKÜ

yapımı kategorileştirilmeler dizgesi (çatı, iyelik vb. kategorileri) düzeyinde temel birleşenlerden biri olarak yer alan teklik-çokluk kategorisinin, dil hafızasında işleve göre gerçekleşen bilişsellik-dilbilgisellik normları ve normlaşmaları, hem ölçüye uygun gelen (simetrik-standart) hem de ölçüye uygun gelmeyen (asimetrik) kelime şekilleriyle ve kavramsal-sözdizimsel yapılanmalarıyla betimlenmektedir.

1.1 Çokluk III. Kişide Bilişsel Norm: Azerbaycan Türkçesinde basit cümlenin öznesine dilbilgisel-biçimbilimsel nitelikli *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenir. Birinci özne birleşendeki çokluk algılanması, ikinci yüklem birleşene bilişsel olarak yansır. Örnek:

- i *Adamlar gedir.*
- ii *Quşlar uçur.*
- iii *Dəstələr cəmləşir.*
- iv *Dostlar görüşür.*

Söz konusu cümlelerde anlatılan, dolayısıyla yüklerle yeni belirtilen yorum, özneye ifade olunan konuya eklenen *-lar*, *-ler* ekiyle çokluk özelliğini de bilişsel olarak taşır.

1.2. Adlarda Çokluğun Bilişselliğe Göre Biçimlenmesi ve Bir Dil Yozlaşması Sorunu:

Sayı sıfatlı tamlamalarda (beş kitap, üç ada, iki gələm vb.) ikinci birleşene *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenmez. Çünkü birinci birleşendeki çokluk algılanması, ikinci birleşene hem sözcüksel hem de sözdizimsel olarak aittir ve bu, bilişsel-kullanım bilimsel bir dil normudur. Böyle bir sözdizimsel örnek, Türkçenin ölçüye uygun simetrik sözdizimsel yapılanmasının temel taşlarından. Söz konusu sayı sıfatlı tamlamaların, ikinci birleşenin de konuşma ortamının ve akraba olmayan yabancı dillerin etkisiyle, sözdizimsel-asimetrik yapılanma olarak çokluk ekleriyle yazılı dilde, metinlerde ve sözlü dilde kullanıldığı çok geniş bir biçimde gözlemlenmektedir: *Bir çox adamlar, bir çox şeylər, bir çox hallarda, bir çox müğənnilər “şarkıçılar” bir çox zənginlər, bir çox şəhidlər, bir çox iş adamları, bir çox sözlər* gibi. Oysa böyle bir ölçüye uygun gelmeyen asimetrik sözdizimsel yapılanma, Türkçede gramerleşmemekte ve “normal kelime gruplaşması ve sözdizimsel cümle yapılanması dışı genel tipolojik-evrensel konuşma olgusundan” (Andreeva 2004: 32-45) herhangi bir kalıcı millî konuşma dili olayına dönüşmemektedir. Bunun dışında Türkçenin “özne-nesne-yüklem” veya “özne-tümleç-nesne-tümleç-yüklem” sıralamalı simetrik sözdizimsel ölçüsüne uygun gelmeyen anlamlı konuşma dili olayları, dolayısıyla devrik veya diğer sözdizimsel-metindilbilimsel yapılanmaları ise, sözgelimi “Ne mutlu, Türküm diyene!” gibi devrik-özel cümlelerin kullanımı, cümlelerin kırılarak metinleşmesi veya metinlerin kırılarak cümleleşmesi, anlatım-kullanım gereği yeni oluşan bazı sıfat tamlamalı kelime gruplanmaları yozlaşma veya kirlenme olarak değer-

lendirilmemelidir. Bunlar, Türkçedeki asimetrik sözdizimsel-bilişsel normlaşmalar düzlemi ve sistemi olarak dilbilgisel, sözcük bilimsel ve sözlüksel özellikleriyle Türkçeye ilgili dilbilimsel çalışmalarda ve dil bilgisi kitaplarında metin destekli günlük konuşma dili örnekleriyle belirlenmelidir.

1.2.1. Topluluk Bildiren Adlarda Bilişsel-Dilbilgisel Normlar: Türkçede herhangi bir çokluk eki eklenmeyen birçok kelime vardır ki; çokluk algılanmasına sahiptir. Örnek: *xalq, el, cəmiyyət, ordu, ilxı “yılıkı”, dəstə* gibi. Gramer kitaplarında söz konusu kelimeler, topluluk adları olarak nitelendirilmektedir (Hüseynzadə 1973: 27; Aslanov 1963: 61; Bozkurt 1995: 23-30; Seyidov 2000: 227). Buna rağmen, Türkçeye ilgili dilbilimsel çalışmalarda şimdiye kadar söz konusu topluluk bildiren adlarda, hem dilbilgisel hem de bilişsel yönleriyle belirlenebilir kullanımbilimsel normlaşmalar ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

1.2.1.1 Topluluk Bildiren Adlarda Dilbilgisel Çokluk Normları: Topluluk bildiren adlar, içeriklerine göre teklik bildiren isimlerden farklıdır ama, dilbilgisel işlevsellik bakımından onlarla aynı paradigmatik, dolayısıyla boyamsal (Musaoğlu 2002: 316-317) düzlemde yer almaktadır. Topluluk, insan düşünüşü ve bilinci evreleri süreçlerinde gerçekleşen ve gerçek dünyadaki nesnelere ve olaylarla etkileşimleri sonucunda oluşan bilişsel-anlamsal ve tümel bir algılanmadır. Gerçek dünyadaki olaylara ve nesnelere göre gerçekleşen topluluk algılanması, çeşitli somut kavramları gösteren kelimelerle ifade olunabilir. Örnek: *daş, ağac, at, torpaq* vb. gibi birçok kelime vardır ki, bireyin veya toplumun dilsel hafızasında genel bir çokluk izlenimi oluşturmaktadırlar. Ancak bunlar; bir sözlüksel birim olarak topluluk, soyut adlar veya adlandırılmalar olarak ise teklik algılanmasına sahiptirler. Onların çokluk kavramı bildirmesi için *-lar, -ler*, çokluk ekleriyle kullanılması gerekmektedir. Bu bağlamda; *ağaçlar, atlar, torpaqlar, kitablar* vb. gibi ad biçimleri bilişsel değil, dilbilgisel çokluk normları olarak belirlenmelidir.

1.2.1.2 Bilişsel-Dilbilgisel Normların Anlatılanın Somutluğuna ve Soyutluğuna Göre Normlaşmaları: Topluluk bildiren adlarda, genel bir algılama ve bilinçaltı çokluk kavraması bulunmaktadır. Bundan dolayı söz konusu adlara *-lar, -ler* çokluk eki eklendiğinde, herhangi bir topluluğa ilişkin çokluk izlenimi oluşturulmaktadır. Örnek: *el-ellər, dəstə- dəstələr, qaşun-qaşunlar “ordu-ordular”, ilxı-ilxılar “yılıkı-yılıkılar”, sürü-sürülər* vb. Böyle bir durumda; topluluk bildiren kelimelerin, konuşma ortamında yer aldıkları herhangi bir sözcedeki (belli bir tonlamayla ifade edilen somut dil-konuşma parçası) ve sözcelerden oluşan bütün bir konuşma zincirindeki bilişsel-dilbilgisel normlaşma, teklik bildiren adların çokluk biçimindeki uygun bilişsel-dilbilgisel kullanımından farklılık gösterir. Şöyle ki; yalnız çokluk üzerine somut bir izlenimin oluşturulması ihtiyacı söz konusu olduğunda, çokluk

ifade eden sözdizimsel birleşimin, dolayısıyla basit cümlenin her iki birleşeni ne *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenir. Örnek: *İlxılar (yılıklar) otlayırlar; Sürülər yayırlırlar; Dəstələr birləşirlər; Qrdular qarşılaşırlar*. Başka bir sözcüksel-sözdizimsel ekseninde ve sözcüklere oluşan konuşma ortamında ise durum değişir. Şöyle ki; çokluk algılanması, ikinci birleşimde sadece bilişsel olarak, dolayısıyla *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenmeksizin ifade olunabilir. Örnek: *İlxılar (yılıklar) otlayır; Sürülər yayılır; Dəstələr birləşir; Qoşunlar qarşılaşıb* vb. Böylece, hem boylamsal hem de dizimsel (Musaoğlu 2002: 316-317) olarak sözcüklere veya konuşma ortamı nutuk zincirleriyle ifade olunan teklik-çokluk algılanmasının bilişsel-dilbilgisel normlaşmaları veya normları, çoğu kez anlatılanın somutluğuna ve soyutluğuna bağlı olarak gerçekleşmekte ve belirledebilmektedir.

2. Motive Olunmuş veya Sözcüksel Olarak Adlaşmış Sayılarda ve Adbilimsel Nitelikli Özel Adlarda Bilişsel Normlaşmalar

Azerbaycan Türkçesinde sayılara ve özel adlara *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenebilmektedir. İşte bu, Türkçede teklik-çokluk kategorisinin asimetric bir sözcüksel düzlemde de, bilişsel ve kullanımbilimsel olarak gerçekleşebildiğinin kendine özgü göstergesidir. Söz konusu olgunun, çeşitli Türk dilleri, lehçeleri ve yazı dilleri verileriyle hem eşzamanlı-betimlemeli hem de karşılaştırmalı-betimlemeli olarak incelenmesi gerekmektedir.

2.1 Türkçede Bilişsel-Dilbilgisel Normlaşmalarla Teklik-Çokluk

Algılanması: Azerbaycan Türkçesinde bazı sayılar vardır ki; onlar belli olaylara, inançlara, gelenek ve göreneklere veya rakamlarla anlatılan önemli güncel olaylara bağlı olarak seçilmekte ve milletin dil hafızasında önce bireyselleşmekte, sonra da adlaşmakta, dolayısıyla adlaşmış somut sayılar olarak kullanılmaktadır. Bu tür sayılar, dilbilgisel olarak çokluk ekleriyle kullanılsa da, bilişsel bakımdan bireysel bir bütünlüğü bildirmekte ve bununla da diğerlerinden ayrılmaktadır. Sayıların bu kısmı, Azerbaycan Türkçesinde çoğunlukla aşağıdaki sayı birimlerinden oluşmaktadır. Örnek: *Üç-üçlər; yeddi-yeddiilər; qırx-qırxlar; iyirmi altı-iyirmi altılar; doxsan bir-doxsan birlər* vb. Söz konusu adlaşmış sayılar, gerek kelime hazinesinde gerekse metinde veya konuşma dilinde kullandığında, çokluk anlamı değil, eşya veya belli bir zümrenin, ailenin, soyun vb. adını bildirir (Hüseynzade 1973: 104). Sayıların söz konusu normlaşmaları, genellikle milletin algılama, bilinç ve düşünüş evrelerinin birbiriyle örtüşmesi süreçlerinde ve etkileşimlerinde hem bilişsel-mitolojik etmenlerin hem de günümüzdeki bazı önemli olayların güncel niceliğini anlatan etkenlerin somut rakamsal anlatımlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, söz konusu sayı birimlerine çoğunlukla hece vezinli sözlü edebiyatımızın, dolayısıyla yazı diliyle diyalekt ve ağızların dili arasında aralık bir evre oluşturan ve Türk dili tarihinin önemli birleşenlerin-

den ve kaynaklarından biri olan sözlü edebiyatımızın dilinde rastlanmaktadır. Sözelimi:

- i *Yeddi lərdən xəbər verdik.*
- ii *Üçlərdən heç deyildik (Xətai).*
- iii *Qırqlar məclisində mən orda varam (Aşıq Abbas)*
- iv *Qırqlar, üçlər yetişsinlər fəryada
O Xizrə, İlyasa bir nəzər etsin (Destanlar)*

Yukarıdaki örneklerde geçen ve genellikle sözlü edebiyat metinlerinde yer alan bilişsel-mitolojik nitelikli sayılara (Məmmədov 2003: 222, 280-231) *-lar, -ler* çokluk ekinin eklenmesiyle Türkçeye özgü bir rakamsal adlandırma-kavramlaştırma sözlüksel düzeyinin oluşumu, teklik-çokluk kategorisinin sıradan biçimbilimsel bir çekimleme olgusu olarak betimlenmesinin doğru olamayacağını ispatlamaktadır. Bu bakımdan Türkçedeki teklik-çokluk olgusu, hem biçimlenme hem de kelime yapımı düzlemleri birleşiminde asimetrik-sözcüksel yapılanmalarıyla ayrıca bir kategorileştirilme olarak ele alınmalıdır.

Adlaşmış sayılar, dil hafızasında bir birim izlenimiyle sabitleşmektedir. Bundan dolayı *-lar, -ler* çokluk eki, kullanıldığı tamlamalarda ikinci birleşene de asimetrik sözdizimsel belirti olarak eklenebilmektedir. Söz konusu asimetrik nitelikli bilişsel-sözdizimsel yapılanmaların kullanımlarına, Türk sözlü edebiyatı örneklerinde ve halk şiiri tarzındaki eserlerde rastlanmaktadır. Örnek:

- i *Bu dörd kitabların mənasını həm
Özün bilib olasan yolda möhkəm (Xətai)*
- ii *Bir məhəllində doqquz dərvişlər,
Bir məhəlləsində pıran əyləmiş (Destanlar)*

Söz konusu bilişsel-sözdizimsel yapılanmalar, çağdaş Türkiye Türkçesinde Azərbaycan Türkçesine göre daha yaygındır. Örnek: *Yedi cüceler, kırk haramiler, üç silahşörler, Beşevler* vb. Benzeri asimetrik nitelikli bilişsel-sözdizimsel yapılanmaların oluşumu, Türkçenin sözlüksel içeriğinin zenginleşmesinde bir sanatsal ad aktarımı veya belli bir ölçüde deyimleşme süreci olarak da nitelendirilebilir, diye düşünüyoruz. Nesnelere adeta tek yumurta ikizi gibi çok benzer özelliklerinin bulunmasıyla ve tek bir varlık gibi bütünleşmesiyle bağıntılıdır. Böyle bir bilişsel-sözdizimsel yapılanmanın *çatı, iyelik, teklik-çokluk* anlamsal-işlevsel morfolojik biçimlenme kategorisi çerçevesinde teklik-çokluk kategorileşmesinin bir alt kategorileştirilmesi olarak betimlenmesi ise, hem bütünlük kavramsallaşması hem de morfolojik kategorileştirilmelerin sınıflandırılması ekseninde yapılmalıdır.

Bilişsel-dilbilgisel norm düzeyinde belirtilen olgu, evrensel-tipolojik nitelikli sözcüksel bütünleşmesi ve milli-etnik içerikli dilbilgisi sıralanışıyla Türkçenin, bilinçaltı teklik-çokluk algılanışı dizgesinde Türk sözlü edebiyatı anlatımıyla

gerçekleşen asimetrik sözdizimsel olanaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki; Türkçenin, bir yazı dili veya yazı dilleri olarak tarihsel gelişiminde, Türk sözlü edebiyatı ve halk şiiri dilinin, temel ve vazgeçilmez unsurlardan biri olarak değerlendirmesi gerektiğini, yukarıda belirtilen bilişsel-dilbilgisel normlaşmaların farklı dilbilimsel kullanımları da onaylamaktadır.

2.2 Adbilimsel Nitelikli Asimetrik Bilişsel Normlar: Adbilimsel nitelikli özel adların belli bir kısmına *-lar*, *-ler* çokluk eki eklenebilmektedir. Adlaşmış sayı adlarında olduğu gibi, bu tip asimetrik ve bilişsel dil normları olarak gerçekleşen adbilimsel birimlerde, hem bütünlük hem de teklik algılanması bulunmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti bünyesinde söz konusu dilbilimsel-bilişsel yöntemle gerçekleşen özel adların kullanımına rastlanmaktadır. Örnek: *Ağakişilər (Zəngilan)*, *Ağbaşlar (Tovuz)*, *Qarabağlılar (Tovuz)*, *Qaraqullar (Daşkəsən)*, *Qaralar (Qubadlı, Sabirabad)*, *Qaracalar (Balakən, Saatlı)*, *Qırlar (Ağsu)*, *Qullar (Ağdam, Balakən, Qusar)*, *Qurtlar (Ağdam)*, *Dəmirçilər (Qazax, Qubadlı, Ordubad, Şuşa)*, *Dünyamallar (Beyləqan)*, *Zağalar (Kəlbəcər)* vb.

-Lar, -ler çokluk ekiyle yapılan adbilimsel ve etnik, tarihî, coğrafi nitelikli özel adların kullanımına, gerek tarihî Zengezur, şimdiki Batı Azerbaycan gerekse Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde ve Güney Azerbaycan topraklarında sık olarak rastlanmaktadır. İşte bu ve benzeri diğer etnik-lengüistik olgular, somut dil-kullanım normları ve simetrik-asimetrik normlaşmaları, söz konusu topraklarda, dolayısıyla tüm “Güney Kafkasya’da ve İran’da Türklerin çok eskiden beri oturduğunu ve millet olarak biçimlendiğini” (Gadjieva 1979: 243) ve bu toprakların eski Türk yurtları olduğunu bir kez daha ispatlamaktadır.

2.2.1 Adbilimsel Nitelikli Sözdizimsel ve Bilişsel-Dilbilgisel Normlaşmalar: Söz konusu adbilimsel birimlerle bilişsellik düzlemde gerçekleşen ve anlatılan teklik ve bütünlük algılanması, Azerbaycan Türkçesinde ad tamlaması veya birleşik kelimeler olarak kullanılan adlandırılmalarla da ifade olunmaktadır. Bunlar da artık bilişsel-dilbilgisel normlar veya normlaşmalar olarak kabul edilmektedir. Örnek: *Ağakişilər kəndi*, *Ağabaşlar kəndi*, *Qarabağlılar kəndi*, *Qaraqullar kəndi* vb.

2.2.3 Bilişsel-Dilbilgisel Olarak Gerçekleşen Kişi ve Soy Adları: Bilişsel-dilbilgisel olarak gerçekleşen asimetrik nitelikli teklik ve bütünlük algılanmasına, kişi adlarında veya antroponimlerde de rastlanmaktadır. Örnek: *Şahlar*, *Xanlar*, *Bəylər*, *Dağlar*, *Ağalar*, *Şıxlar*, *Ellər*, *Kəngərlilər*, *Güllər*, *Talışinskilər*, *Atalar*, *Atayevlər* vb. kişi adları ve bu söz gövdeleriyle türeyen soy ve nesil adlarındaki *-lar*, *-ler* çokluk ekinin herhangi bir çokluk işlevi bulunmamaktadır. Söz konusu biçimbilimsel-sözlüksel durumda *-lar*, *-ler* morfemi, artık addan ad yapan yapım eki işlevini üstlenmektedir.

Sonuç

Teklik-çokluk kategorisi, Türkçe dil hafızasında ve kategorik biçimlenme düzeyinde hem ölçüye uygun gelen (simetrik) hem de ölçüye uygun gelmeyen (asimetrik) yönleriyle belirlenmektedir. Gerek simetrik gerekse asimetrik düzlemleriyle gerçekleşen teklik-çokluk kategorisinin, dilbilgiselliğe ve bilişselliğe göre belirlenen kullanımbilimsel normları veya normlaşmaları ise, yukarıda betimlendiği gibi, şöyle sıralanmaktadır: Bilişsel çokluk; dilbilgisel çokluk; bilişsel-dilbilgisel teklik. Söz konusu kategorileştirilme, dil hafızasının ve millî kimliğin gerçekleştiği algılama ve etkileme, bilinç ve bilinçlendirilme, düşünüş ve yansıma bilişsel parametrelerine ilişkin topluluk, bütünlük ve bireysellik kavramlaştırılmalarıyla, boylamsal ve dizimsel olarak belirlenebilir kategorik düzlemde ise -lar,-ler yardımcı morfemiyle biçimlenen simetrik ve asimetrik nitelikli sözcüksel, sözlüksel ve sözdizimsel normlaşmalarıyla tespit olunmaktadır.

Açıklamalar

* Makaleyi Azərbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Prof. Dr. Mehman Musaoğlu aktarmıştır.

** Bazı örnekler, anlaşıldığı için Azərbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır.

Kaynakça

- AKASLAN, Talat (2004), “Bilişsel Bir Sözceleme Dilbilgisi Modeli: A. Culioli'nin Sözceleme İşlemleri Kuramı”, *Dilbilim Araştırmaları*, 20: 123-138.
- ALİZADE, A. (1967), “Azərbaycan dilinin yazılı abidələrində sayların ifadə olunması-na dair”, *Azərbaycan dilçiliyi məsələləri*: 120-121.
- ANDREEVA, S.V. (2004), “Tipologiya konstruktivno-sintaksiçeskih edinit v ruskoy reçi”, *Voprosı Yazıkoznaniya*, 5: 32-45. (Rus Dilinde Yapısal-Sözdizimsel Birimlerin Tipolojisi).
- ASLANOV, Aslan (1963), *Azərbaycan dilində kəmiyyət və inkarlıq kategoriyaları*, Bakı.
- BOZKURT, Fuat (1995), *Türkçe Çağdaş Dilbilgisi*,
- FİLLMORE, Charles J. (1985), *Frames and the semantics of understanding*. “Quaderni di semantica”. Vol. VI, no. 2.
- GADJİEVA, N. Z. (1979), *Tyurkoyazıçnıe arealı Kavkaza*, İzd-vo “Nauka” Moskva (Kafkasların Türk Dilli Bölgesi).
- HAMİNA, O. V. (2004), “Jelanie: Kognitivno-funksionalnıy portret”, *Voprosı Yazıkoznaniya*, No 4: 122-155 (İstek: Bilişsel-İşlevsel Portre).
- HÜSEYNZADƏ, Muxtar (1973), *Müasir Azərbarcan dili*, Bakı.

- KUBRYAKOVA, E.S. (1994), "Naçalnoe etapu stanovleniya kognitizma: lingvistika-psixologiya-kognitivnaya nauka", *Voprosı Yazıkoznaniya*, 4: 34-47 (Bilişsellik Oluşumunun Başlangıç Aşamaları: Lengüistik-Psikoloji-Bilişsel Bilim).
- KURT, Ömer (2002), *Obuçenie studentov yazıkovogo vuza idiomam turetskogo yazıka na osnove kognitivnogo-kulturoloğiçeskogo podhoda*, Minsk (Türkçe Deyimlerin Üniversite Öğrencilerine Bilişsel-Kültürel Yöntemlerle Öğretimi).
- LAKOFF, George (1986), *Classifiers as a reflection of mind. -In: "Noun Classes and Categorization"*. (Ed. By. C. Craig), Amsterdam.
- MƏMMƏDOV, Cəlal (2003), *Türk mifoloji sözlüyü*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu, Folklor İnstitutu.
- MİNSKY, Marvin (1984), "Jokes and the logic of the cognitive unconscious", *Cognitive Constraints on Communication*. (Ed. by L. Vaina and J. Hintikka). Dordrecht, etc.: Reidel, P. 175-200.
- MUSAOĞLU, Mehman (2002), *Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemeler*, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SEYİDOV, Yusif (2000), *Azərbaycan dilinin qrammatikası*. Bakı.
- SPERBER, Dan, Deirdre Wilson (1986), *Relevance: Communication and Cognition*. Ch. 3. Oxford. p. 118-171.

About the Category of Singularity and Plurality in Azerbaijan Turkish

Assoc.Prof.Dr. Çengiz Hüseynzade *

Abstract: The category of singularity-plurality is described by the samples of Azerbaijani language, which consists of norms of language-usage that are cognitive plurality, grammatical plurality and cognitive-grammatical singularity. This word form, can be characterized as the categorization by morphological shaping and word formation. The opposite positions symmetrically-asymmetrically and lexically-syntactically formed word formations of cognitive pluralities, grammatical pluralities and cognitive-grammatical singularities are determined as the concrete language-usage norms of the category of singularity-plurality.

Key Words: Singularity, plurality, cognitive grammar, grammatical norms, categorization, symmetric and asymmetric syntactically formed word formations

* Azerbaijan Linguistic Institute of Academy of Science, Azerbaijan / BAKU

О категории множественного и единственного числа в азербайджанском языке

Доцент доктор Чингиз Хусейнзаде*

Резюме: Изображены нормы познавательного множества, языкознательного множества, познавательное -языкознательное единства, составляющие категорию множественного и единственного числа на примерах азербайджанского языка. Форма указанного слова охарактеризована в виде классификации на подкатегории в соответствии со строением и морфологического строения. Такие противоположные позиции как познавательное множество, языкознательное множество, познавательное - языкознательное единство обозначаются в азербайджанском языке как нормы использования категории единственного и множественного числа конкретного языка.

Ключевые слова: Единство, множество, познавательное языкознание, нормы языкознания, классификация на категории, симметрические и асимметрические синтаксические конструкции.

* Азербайджанская Академия Знаний, Институт Языковедения, Азербайджан/ БАКУ